

Tallinna ajalugu – tehtud! Sissevaade kolmandasse köitesse

Tallinna ajalugu, III köide: 1710–1917.

Koostanud ja toimetanud Tiina Kala, Lea Kõiv, Olev Liivik, Toomas Tamla. Tallinna Linnaarhiiv. Tallinn 2019. 414 lk., 305 ill.

Mati Laur*

Et Tallinna ajaloo värske koguteose üldpilti ning varasemaid ülevaateid linna ajaloost on Jüri Kivimäe Tunas esimesele ja teisele köitele pühendatud retsensioonis juba käsitlenud,¹ asun pikema sissejuhatusest koguteose kolmanda köite juurde, mis hõlmab kahe sajandi pikkust Vene võimu aega Tallinnas. Ei pääse ka mina kõrvutusest „Eesti ajaloo“ köidetega – käesolevas kontekstis siis neljanda ja viiendaga. Erinevalt Kivimäest tuleb siinkohal tõdeda, et „Tallinna ajaloo“ kolmanda köite kokku 31 autori hulgas on vaid üks (Tõnu Tannberg), kes kuulub ka „Eesti ajaloo“ nimetatud köidete 11 autori hulka (kellest, tõsi, kolm on juba manala-teel ega saanuks parimalgi tahtmisel osaleda). Koostajatele tuleb au anda, et tõepoolest on terve vald kokku aetud ja kihelkond kokku kutsutud: raske on leida mõnda lähiajal Vene-aegse Tallinna ajaloost kirjutanud autorit, keda koguteosesse poleks kaasatud. Oluliselt erinev on ka mõlema koguteose Vene aja käsitlemise struktuur. Kui „Eesti ajalugu“ vaatleb seda perioodi kahes köites, millest teine on liigendatud kronoloogiliselt veel kolmeks suuremaks perioodiks (esimene pealkirjata, teine „Rahvuslik ärkamine ja venestamine“ ning kolmas „Revolutsioon ja sõda“), siis „Tallinna ajalugu“ on selgelt temaatilise põhijaotusega ning kui teemasiseselt ongi kasutatud kronoloogilist alajaotust, on see valdkonniti erinev, nii nagu iga

autor heaks on arvanud. Nõnda läbibki lugeja vähemalt paarikümnel korral (just niipalju on kolmandas köites käsitletavaid teemasid) teemakonna Põhjasõjast I maailmasõjani, mille puhul käsitletava ajastu algus ja lõpp võivad tunduda erinevad nagu öö ja päev, mõnel puhul ka vastupidi. Või piltlikumalt väljendudes: Jaan Poska fotoni jõudes (ill. 39) tervitab meid lehekülge pöörates taas Aleksandr Menšikov (ill. 40).

See raamat pole just kõige paslikum öökapiilektuur, mida on mõnus enne une tulekut kaanest kaaneni läbi lugeda. Vaadeldav köide on eelkõige teatmeteos, mis võtab väga hästi kokku just praeguse hetke uurimisseisu. Silmanähtavalt rohkem on sõna saanud noorem põlvkond ning tänu sellele on esitletud kõige värskemaid uurimistulemusi: mitu autorit on kas äsja doktorikraadi kaitsnud või kohe-kohe seda tegemas. Samas markeerib raamat hästi ka valdkondi, kus uuemaid uurimusi napib. Selline ebavõrdsus ei puuduta niivõrd teemasid – siin on koostajad ja toimetajad püüdnud tõesti haarata kõike võimalikku seinast seinani. Ebavõrdsus ilmneb just teemade sees: mõni periood vaadeldavast valdkonnast on esitatud märksa üksikasjalikumalt kui teine, kusjuures sugugi pole reegel, et 18. sajandi käsitlused on keskmisest hõredamad ning 20. sajandi alguse omad kõige tihedamad. Nii on kaubandust Põhjasõjast kuni 1870. aastateni vaadeldud (koos tabelite ja illustratsioonidega) 13 leheküljel, seevastu 19. sajandi viimased ja 20. sajandi esimesed aastakümned mahuvad (ilma illustratsioonideta) vaid kahele leheküljele. Selliseid näiteid on teisiigi.

Köitele on iseloomulik range faktipõhisus. Kuigi praeguses tõejärgses ühiskonnas peaks see olema vaid tervitatav, on mistahes spekulatiivsuse vältimisel omad piirid. Näiteks ei leia me peatükist „Rahvastik“ kordagi linnaelanike täit arvu Vene võimu ajal. On küll oletus, et Rootsi aja lõpul võis see olla 12 000 inimest, edasise osas valitseb teadmatus: kord on puudu Toompea andmestik, kord jäänud arvestusest välja Kadrioru lossitalupojad, kord seekide rahvas, sõjaväest ja -laevastikust kõnelemata. Vähemalt Tallinna tsiviilelanikkonna suurus on rahvaloendustest alates esitatud.

Köite kõige suurem vajakajäämine on üldistav tekst, mis võtaks kokku linna arenguloo läbi kahe sajandi. Peamiselt Oliver Orro kirjutatud peatükk „Linnaruum ja arhitektuur“ on küll huvitav lugemine, aga liialt napp ning üldpildi asemel keskendub üksikutele linnaosadele. Võib-olla võinuks temaatiliste peatükkide kõrval eraldi kajastada ka mõne linnaosa ajalugu. Tõllane Kadrioru, Kopli ja Nõmme kannaksid

* Mati Laur (1955), PhD, Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, ajaloo ja arheoloogia instituut, uusaja professor. mati.laur@ut.ee

¹ J. Kivimäe. Uus Tallinna ajalugu. – Tuna 2019, nr. 4, lk. 133–135.

kindlasti eraldi peatüki välja, ehk mõni teinegi Tallinna piirkond. Lahti rääkimata jääb Tallinna koht kogu Eesti ruumis, aga ka teiste Vene impeeriumile kuuluvate Baltikumi linnade seas. Tartu ehk ei kannataks konkurentsi välja: üks olnud just Vene aeg periood, mil Tallinn rebis end otsustavalt Tartust ette, saades edu-maa, mida paarkümmend aastat hiljem alanud viimane Vene aeg juba mitmekordistab. Aga midagi sarnast juhtus vaadeldaval Vene ajal ka Riia ja Tallinna vahelkorras ja sedapuhku mitte enam Tallinna kasuks. Rohkem oodanuks alternatiivajalugu ehk siis seda, milline olnuks Tallinn siis, kui omal ajal tehtud valikud oleksid olnud teistsugused. Piisanuks juba raudtee ja vaksalihoone mujale paigutamisest – aga selle üle ju vaieldi tollal küllaga –, et tänane Tallinn näeks välja hoopis teistsugune.

Kiitust väärivad kõite toimetajad. Suuta selline hulk autoreid mahutada ühtede kaante vahele, ilma et traagelniidid välja paistaksid, on tõeline *mission impossible*, millega on suurepäraselt hakkama saadud. Vaid üks toimetamisalane märkus. Et kõites on järjekindlalt kasutatud tänapäevaseid tänavanimetusi, on kahtlemata parem, kui sama järjekindlusega oleks kasutatud toonaseid – mõne üksiku erandiga. Tallinna linnatapamaja planeerimine 1890. aastatel Jüri Vilmsi tänavale (lk. 199) kõlab mitmeski mõttes juba liiga ettekuulutatavalt.

Kuigi eespool sai vihjatud, et järjest otsast lõpuni lugemiseks pole raamat mõeldud, soovitan ma siiski kõite pildid kaanest kaaneni läbi lehitseda. Need on enamasti väga hoolikalt valitud, vastates igati arusaamale, et üks pilt kõneleb rohkem kui tuhat sõna. Suur osa piltidest on trükis avaldatud esimest korda. Estonia seltsimaja avaballi ülipeen tantsukaart, mida kaunistavad kaks eesti rahvariideid kandvat paari ning millelt leiame *pas de patineurs*'i ja *danse hongroise*'i kõrval ka Kaera Jaani (ill. 329) on vaid üks raamatu 305 suurepärasest illustratsioonist. Paraku pärineb pildimaterjalist ka tartlase suurim pettumus selles kõites: uskumatu küll, aga esimesel Tallinna kilukarbi sildil (ill. 132) ei olegi kujutatud linna siluetti.

Ülemiste vanakesest järgmine kord.